

VAKIFLAR

Ahmet Aydın BOLAK

Muhterem Ömer Yörükoğlu'nun Vakıf müessesesinin hukukî, tarihi ve felsefi temelleri ile alâkalı ve dikkatle hazırlanan tebliğini zevkle dinlemiş bulunuyoruz. Müessese ile alâkalı olarak lehte ,aleyhte değişik görüşleri bize kısaca lütfettiler. Kendilerine teşekkür ederim.

Ben tebliğde yer alan bazı düşünceler üzerinde durarak mevzuu biraz daha genişletmek istiyorum. Ömer Bey tebliğinde evvelâ Vakfın Hukukî menşei ile alâkalı çeşitli görüşleri naklediyorlar. Tebliğin girişinde temas edilen şu husus fevkalâde isabetlidir ve yeni tetkiklere mevzu yapılması tavsiyeye şayandır. Ömer Bey :

“Türk Medenî Kanununda 903 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Türk İslâm gelenek ve inançlarından kaynaklanan bir müessese yeniden canlanmıştır. Teokratik devlet anlayışı içersinde asırlarca işleyen bir müessese modern ve Lâik devlet anlayışındaki sisteme de uyum sağlamıştır.” demektedir. Bu söz gerçeğin tam ifadesidir. 903 sayılı Kanun, yayımından bu yana milletimizin her kadında iltifat görmüştür.

En mutad manasıyla “Vakıf” kuruluşlarından amme hizmetlerinin ifasına müteveccih vakıflarla Kara, Deniz ve Hava kuvvetleri vakıfları kısa devrede kurulan vakıflarımızdır ve bu vakıfların mal varlıkları milyarları aşmıştır. Bu safhadaki tabikat hatasından doğan çarpık kuruluşların, zamanda tasfiye edileceğini umarak Tebliğde tespit edilen bir diğer noktaya geçeyim. Ömer Bey diyorlar ki:

“Vakıf kurma düşüncesindeki en yüksek kriter olan “Dini” Temeller, ifadelerini mükemmel bir biçimde İslâm Hukukunda bulmuşlardır. Bu konuda batılı düşünürler de hemfikirlerdir. Çünkü İslâm dini, içinde pozitif hukuk sistemi kurallarını da taşıyan tek dindir. Ayrıca tarihi olarak, İslâm Arap Devletlerinde ve özellikle Osmanlı İmparatorluğunda Vakıf

müessesesinin çok gelişmiş ve yaygın olması bunun açık belirtisidir.”

Bu tespit ,benim katıldığım ve doğru olduğuna inandığım bir hususa işaret etmektedir.

Gerçekten İslâm Hukukundan evvel de mevcut olan vakıf fikri, ifadesindeki mükemmeliyete İslâm Hukukunda erişmiştir. Zirâ İslâm dinî, müsbet hukuk kaidelerini yaşatıp, geliştiren en büyük dindir. İslâm dininin Türk Irkı tarafından benimsenip Türk çocuklarının kitleler halinde müslüman oluşu ise, İslâm Hukukunun cihanşumul bir hukuk sistemi haline gelmesinde müessir olmuştur. 10'cu asırda yani İslâmın zuhurundan itibaren 3,5 asır sonra duran ve hatta gerileyen Arap savleti ve medeniyeti, yerini Türk gücüne bırakmıştır. 10 asırdır İslâmın burcunda Türk bayrağı dalgalanmaktadır. Türk Irkı, İslâm'dan evvel de sahip olduğu iyilik ve adalet duygularını, müslümanlık içinde geliştirirken bilhassa vakıf müessesesini en geniş tarzda iltifat etmişlerdir.

Muhterem Yörükoğlu'nun tebliğinin bazı bölümlerindeki ifadelerle katılmam mümkün değildir. İslâm Hukukçularının Vakfın menşei ve meşruiyeti ve tekâmülü hakkında geniş çalışmaları vardır. Büyük hukukçuların yani eski tabirle mezhep sahibi İmamların, Vakfın meşruiyet şartları üzerindeki görüş farkları ise hepimizin bildiği bir husustur. Kaldığı olanı ve olması lâzım geleni riyaî bir kat'iyyete yakın çözüme itiyadında olan İslâm Hukukçularının mevzularını kılı kırk yararcasına tahlil ve tetkik ettikleri de malûmunuzdur.

Ömer Bey, tebliğinin müteakkip bölümünde Vakfın hukukî menşei ile alâkalı nazariyelere kısaca temas ediyor. Bu nazariyelerden :

İdealist İslâm nazariyesi

Aksûlamel (Tepki) nazariyesi

Devlet menfaatı nazariyesi

Roma Hukuku menşei nazariyesi

Bizans Hukuku menşei nazariyesi

ni anlatan tebliğ sahibi :

“İslâm Vakıf müessesesinin İlk örneğini ve başta tabii olduğu hukukî kuralları Bizans Hukukundan aldığı hakkındaki teori kuvvet kazanmaktadır.” diyerek bir ölçüde bu nazariyeye iltifat eder görünmekte ise de;

“... iyice anlaşılıyor ki vakıf müessesesinin menşei ve tarihi tekâmülü hakkındaki incelemeler çok yetersizdir.”

demek suretiyle bu nazariyeye de iltifat etmemektedir. Ömer Bey,

“Vakıfların ve hususiyetle dini ve hayri büyük vakıfların gelişmesi daima siyasi ve iktisadi gelişme ile muvazil olmuş, büyük vakıflar daima geniş servet kaynaklarına sahip, iktisadi, mali güc bakımından kudretli İmparatorluklar zamanında tesis edilmiştir”

diyerek fikrini hâlâsa etmektedir.

Bu teşhis düşünceme uygundur. Yalnız İslâm Hukukçularının hele bilhassa Türk İslâm Hukukçularının vakıf hukuku bakımından doğmatik düşüncüklerini söylemekte isabet görmem. Zira vakıf müessesesi, zekât, oruç, nikâh, faiz, kısas, talâk gibi teferruatı hakkında “**ayet**” nazil olmuş bir hukukî müessese değildir. Bilhassa toprak mülkiyeti mevzuu o derece Kur’ân-ı Kerim’in dışındadır ki İslâm futuhatı başlayıp Hazreti Ömer’in Hilâfeti devrindeki hudutlara ulaştığı tarihe kadar İslâmın Toprak mülkiyeti mevzuu muallâkta idi. Hazreti Ömer zap-tilenen arazinin de, ganimet mevzuu taşınabilir mallar misali taksimi talebini uzun müzakereler ve eshab ile istişareler sonunda red ederek Devletin mülkiyeti kaidelerini vaz etmiş idi. Osmanlı Toprak rejimi de bu hukukî esastan kaynaklanarak tedvin edilmiştir. İslâm Hukukunun gerek Roma, gerek Bizans Hukukundan temel ayrılığı ve yeniliği

“Mala Şahsiyeti Hükmiye”
tanımasıdır.

Mala şahsiyet izafesi, Dünya Hukukunda yeni bir adımdır ve böylece Muhterem Ömer Beyin Vakıf müessesesini itici gücü saydığı (iyilik ve Adalet) duyguları Hukuk Tarihi ve sistematığı bakımından pozitif müsbet hukuk sahasına girmiş ve tedvin ve taknine mevzu olabilmıştır.

Ömer Bey tebliğinin sonuna doğru Vakıf müessesine karşı ileri sürülen ithamları ve bunlara ve

rilmesi gereken doğru ve haklı cevapları tekrarlamaktadır.

Bütün içtimai müesseseler gibi vakfın da gelişme ve gerileme dönemlerinin cemiyetin içinde bulunduğu içtimai, iktisadi, ve siyasi şartlara muvazi olduğu gerçeğine dayanan tebliğ sahibi içtimai ve hukukî müesseseleri anlamak ve anlatmak için tarihi metoda iltifat etmenin zaruretine işaret etmektedir.

Tebliğin son bölümünü Ömer Bey aynen şöyle yazmıştır. Bu bölüm güzel bir bitıştır.

“Çünkü insan, bir taraftan iyilik, adalet, hakka-niyet ideleri ile bezenmiş bir varlık iken, diğer taraftan içinde bulunduğu tarihi ve toplumsal hayat gerçekliğinde ego’sunu tatmine çalışan, ölüm korkusunu giderme çabasında bir canlı vasfını korumaktadır. İnsandaki bu varlık antinomisi kendini bütün kültür alanlarında gösterir: Dinde, hayır ve şer; sanatta, güzel ve çirkin; ahlâkta, iyilik ve kötülük; hukukta da, adalet ve haksızlık, özgürlük ve istibdat, eşitlik ve eşitsizlik, düzen ve anarşi halindedir. Bütün kültür görünümündeki bu müşterek antinomiye insan, kendi bünyesinde ve tabiatı icabı, içice kendisiyle birlikte taşır. Bir kültür görünümü niteliğindeki hukukun en karakteristik müesseselerinden olan vakıf da, insanın bir yandan “iyilik”, “adalet”, “hayr” özelliklerini aksettirirken, diğer taraftan insan ego’sunun tatmini sayılan ölüm sonrası kaygısını tarihi bir vakıf olarak göstermiştir. O halde insanın, hem süje hem de obje olma özelliğini bir arada kendi tabiatında taşıması, onun varlık felsefesinin gereğidir. İnsanın bu mahiyeti, hukuk alanında da kendini, “hukuk süjesi insan” ve “hukuk objesi insan” şeklinde gösterir. “Vakıf kurucusu” ve “vakıf konusu” olan insanı da, daima değişmeyen bu formal varlığında düşünmek gerekiyor, kanısındayız.”

Evet bu bölüm güzel bir bitıştır. Ancak iyilik - Adalet - Hayır, insanın yaratılışındaki vasıflardır. İnsanın insanı sevmesi, sayması ve sevgi ve saygı ile yardımcı olması duygusu Allaha olan iman ile tekâmül etmiş olan duygulardır. İnsanlar, iman ettikçe sevmişler, sevdikçe hayrı ve şefkati anlamışlar ve güzell ahlâklarıyla İslâma erişmişler ve müslüman oldukça da vakfa yücelmişlerdir. Hukuk ilmi insanın kılmele vusûlunu düzenleyen ilimdir ve Aziz tebliğ sahibi Hukuk ilminin araştırıcı vasfı ile mevzu bize anlatmışlardır.